

You have downloaded a document from

The Central and Eastern European Online Library

The joined archive of hundreds of Central-, East- and South-East-European publishers,
research institutes, and various content providers

Source: Культура і сучасність

Culture and contemporaneity

Location: Ukraine

Author(s):   Olga Olegivna Smolina

Title: Природа в контексті православної монастирської культури

Nature in the context of Orthodox monastery culture

Issue: 2/2011

Citation style: Olga Olegivna Smolina. "Природа в контексті православної монастирської культури".
Культура і сучасність 2:92-97.

<https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=620486>

Культурологія

3. Відкритий лист представників української громадськості, діячів культури, журналістів, експертів, представників української інтелектуальної сфери, громадян України Міністру закордонних справ України К. І. Грищенку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dt.ua/articles/78875>
4. Имидж Украины – взгляд из Европы [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bohush.org.ua/publikacii/?ELEMENT_ID=429
5. Декларація Мехіко щодо політики у сфері культури // ЮНЕСКО. Культура. – 1984. – № 3. – С. 75–84.
6. Кравченко О. В. Проблематизація державної культурної політики України в контексті ідеї глокалізації / О. В. Кравченко // Вісник ДАКККиМ. – 2010. – № 4. – С. 70–74.
7. Кравченко О. В. Транзиційний контекст сучасної культурної політики України / О. В. Кравченко // Вісник Харківської державної академії культури. – 2010. – Вип. 32. – С. 40–47.
8. Кравченко О. В. Національний культурний простір сучасної України як культурологічна проблема / О. В. Кравченко // Вісник ДАКККиМ. – 2011. – № 1. – С. 51–55.
9. Mapping Stereotypes [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <file://localhost/D:/Наука/Культ.%20політика/КП%20Україна/Образ%20Ucrainu/Стереотипи/Mapping%20Stereotypes%20by%20alphadesigner.mht>

УДК 261.6:271

Смоліна Ольга Олегівна,
кандидат мистецтвознавства,
доцент Технологічного інституту
Східноукраїнського національного
університету ім. В. Даля

ПРИРОДА В КОНТЕКСТІ ПРАВОСЛАВНОЇ МОНАСТИРСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Православна монастирська культура орієнтована на гармонічну взаємодію з навколишнім світом. Шлях цієї гармонізації лежить через особисте духовне вдосконалення, обоження ченця, що, завдяки наявності моральної відповідальності й зв'язку людини й природи, проектується на всесвіт.

Ключові слова: монастирська культура, природа, православ'я, моральна досконалість, концепція природи.

Orthodox monastery culture focused on harmonious interaction with the outside world. The way of this harmonization is through personal spiritual perfection of the monk. Due the presence of moral responsibility and moral relation among the man and nature, this spiritual perfection projected into the entire universe.

Keywords: *monastery culture, nature, orthodoxy, moral perfection, the concept of nature.*

Сприйняття природи й уявлення про місце в ній людини є важливою характеристикою будь-якої культури. У ситуації сучасних екологічних проблем, породжених індустріальною цивілізацією, становить інтерес вивчення відношення до природи в інших культурах і світоглядних системах, які орієнтовані або зуміли досягти гармонійної взаємодії з нею. Однією з таких найбільш близьких українській традиції є православна монастирська культура, де взаємозв'язок із природою відчувається досить тісно. Наприклад, неодноразово мандрівниками й дослідниками відзначалася дивна єдність монастирських ансамблів із ландшафтом.

Разом з тим, якщо відношення до природи в православ'ї розглядалося в патристичній літературі (Василь Великий "Бесіди на Шестоднев", Максим Сповідник), добуток дореволюційних духовних письменників і богословів (Ігнатій Брянчанінов, П. Левітов, А. Бронзов) і сучасних дослідників (Н. Тарабукін, В. Кутковий), то досвід вирішення даного питання в традиції монастирської культури не одержав достатнього наукового висвітлення. Через недостатність вивченості феномена монастирської культури розгляд її концепції природи може послужити одним із засобів розкриття її особливостей.

Таким чином, метою даної статті є вивчення концепції природи й взаємодії з нею людини в православній монастирській культурі.

Дане питання може бути розглянуте у наступних аспектах:

- проблема цінності природи в Православ'ї як базі монастирської культури;
- наявність особливостей статуту й монастирських традицій, обумовлених природними факторами;

- роль природи у формуванні образу православного монастиря.

У православному християнському вченні підкреслюється панівне положення людини стосовно природи: "За вченням Слова Божого, людина є вінцем божественного творіння, паном і володарем всієї тварі (Буття I, 28, 26). Остання уявляється викликаною до буття заради людини. Вся природа земна, що ми її бачимо, призначена на служіння людині; вона – наче житло, де розпорядником і хазяїном є людина... Обставиною, що піднімає людину над всією зовнішньою природою, слугує склад її ества. Вона одна тільки на землі створена за образом Божиім (Буття I, 27)" (тут і далі переклад наш, – О.С.) [1, 115]. Ту ж думку поетично підкреслює Ігнатій Брянчанінов: "Людина! Зрозумій твоє достоїнство. Поглянь на луки й ниви, на великі ріки, на безмежні моря, на високі гори, на розкішні дерева, на всіх звірів і худобу земну, на всіх звірів і риб, що мандрують у просторах води, глянь на зірки, на місяць, на сонце, на піднебесся – це все для тебе, усе призначено тобі в служіння" [3]. Надання Богом можливості людині дати імена тваринам у відомому біблійному епізоді (Буття I, 19, 20) тлумачиться богословами як установлення відносин панування-підпорядкування і як співтворчість людини й Бога: "Створивши тварин, Бог дає людині, своєму найдовершеному створінню, дати їм імена, ніби завершити їхнє створення" [2, 96].

Східне християнство відкидає відому тезу античної філософії про природу як макрокосм: "візантійські богослови сповістили, що людина скоріше є "макрокосм", поміщений в "мікрокосм". "Людина – великий світ у малому" (свт. Григорій Богослов), тобто <...> "макрокосм у мікрокосмі" [7, 24].

Не маючи властивих людині якостей образу Божого, природа разом з тим є довершеним створінням: "За уявленням Біблії природа сама по собі нерозумна, несвідома, невільна й зовсім байдужна з моральної точки зору. <...> Але не підпадаючи під категорії морального добра й зла, явища природи, згідно з Одкровенням, можуть бути оцінювані з погляду ідей досконалості й недосконалості. У цьому сенсі світ створений Богом довершеним, наскільки це можливо для обмеженого й тварного буття" [8, 600].

Визнаючи природу вторинною стосовно людини, Православ'я разом з тим указує на наявність тісного зв'язку між ними, і не тільки фізичного: "Людина, за вченням святих Отців, займає таке місце у всесвіті, що тільки через неї увесь речовинний світ здатний сприймати й засвоювати Божественну благодать" [3]. Саме внаслідок цього зв'язку гріхопадіння людини спричинило перекручування природної досконалості: "Проклята земля за тебе" (Буття 3, 17). За вченням апостола Павла "твар скорилася суєті не добровільно, але з волі того, хто її покорив <...> вся твар сукупно стенає й мучиться донині" (Рим. 8, 20, 22). Зв'язок між людиною й природою настільки тісний, що й наслідки гріхопадіння, і наступне відродження вони будуть переживати разом. Спираючись на патристичну традицію, єпископ Іларіон (Алфеев) пише: "після гріхопадіння, коли Адам став тлінним й смертним, і тварь вже не хотіла коритися й підкорятися йому, Бог примусив її до цього підпорядкування, зробивши і її, подібно людині, тлінною й смертною, хоча вона не була винувата в гріхопадінні. Але твар повинна бути відновлена <...> майбутнє відновлення тварі та її звільнення від рабства тлінню визначене – і воно повинно відбутися через людину <...>" [6, 553].

Цікаву думку з приводу справедливості покарання ні в чому не винної тварі за гріх людини висловлює богослов XIX століття, викладач Катеринославської семінарії Павло Васильович Левітов. Він припускає, що не природа перекручена внаслідок гріхопадіння людини, а людина, внаслідок зіпсованості свого ества, не може більше сприймати природну досконалість у всій її повноті: "проклін землі полягає не в зміні самої її сутності й керуючих нею законів, а в перекручуванні наших точок зору на неї й нашого відношення до неї" [8, 601]. Відносини між людиною й природою, таким чином, переходять в область моральності: "Зв'язок між моральним станом людини й відношенням її до видимої природи підтверджується багатьма психологічними фактами. Для праведника світ представляється набагато більше прекрасним і доцільним, ніж для грішника. <...> великі християнські подвижники, перебуваючи в пустелі без одягу, їжі й питва, відчували високу духовну насолоду й не почували атмосферних впливів, голоду й спраги. Всі ті елементи природи, які звичайно служать для людини причиною страждань, для них наче переставали існувати. Вони сприймали світ крізь призму своєї очищеної організації, а тому для них він у деякій мірі зводився до своєї первісної досконалості. Не дивно, що вони починали бачити в природі Бога й читати його волю, яку слабо сприймають наші ушкоджені очі" [8, 601–602].

Будучи найбільш довершеним із всіх створінь, людина несе моральну відповідальність за природу й світ, доручений їй в керування й залежний від її морального стану. Відповідальність людини перед світом полягає в триєдиному служінні – як царя, як пророка і як священника [8, 603]. Сутність царського служіння П. Левітов розкриває через "культурну роль" людини у всесвітній історії, через поліпшення природи, але не шляхом технічного прогресу й пошуку особистої вигоди, а шляхом

роботи на загальнолюдське благо, через художню творчість, "естетичне натхнення природи" і мистецтво [8, 604–607]. "Але головним чином зведення людиною природи до її первісної досконалості може відбуватися через її власне очищення. <...> У людей праведних навіть стареча неміч не віднімає фізичної привабливості. Все їхнє тіло немов би одухотворяється, втрачає свою земну плотськість <...>. Так створюється особливий тип святої, старечої краси, що полягає не в пластичності форм, не у квітучих фарбах, а у відбитті на самім тілі святої, чистої й досконалої душі" [8, 607].

Пророче служіння людини полягає в розвитку вміння прозрівати Бога крізь природу. "Патристична література трактує природу як "друге одкровення". "Друге" воно за силою виразності, тому що перше одкровення божественної сутності, дане в пророцтвах, а потім у Євангелії, незмірно ясніше й досконаліше. Максим Сповідник говорить, що Бог відкриває себе людині у двох книгах: одна – світ природи, інша – Слово Боже. <...> Григорій Богослов називає природу книгою Божою: "Небо, земля, море, словом – весь цей світ, ця велика й преславна книга Божа, в якій відкривається самою безмовністю Бог, якого сповідають" [18]. Виходячи із цього, мистецтвознавець і філософ Микола Михайлович Тарабукін (1889–1956) і жанр пейзажу розглядає як частину релігійного мистецтва: "Пейзаж – вид міфотворчості й вид релігійного мистецтва, що трактує природу як живий початок, осяяний божественним світлом. <...> Пейзаж покликаний виконувати велику місію – відновлення занепакої природи й повернення її до Бога" [18]. Споглядання Бога в природі становить зміст катафатичного богослов'я на протигагу апофатичному богослов'ю, що припускає концентрацію на своєму внутрішньому світі, "сходження розуму на серце", де розум з'єднується з Богом. Разом з тим, метод катафатичного богослов'я сполучений з духовною небезпекою, оскільки, як відзначає єпископ Ієрофей (Влахос), "багато людей, набувши звичку у такий спосіб безпосередньо спостерігати створіння Боже, захоплюються й починають поклонятися тварі більше, ніж Творцеві й Богу" [5, 143–144]. Визнаючи цінність природи як "книги Божої", Православ'я, однак, відкидає язичеське поклоніння їй і пантеїстичне її обожнювання. "Подив до створіння" повинний мати насамперед моральне значення й має на увазі "наслідувати в ньому гідне наслідування й уникати того, що наслідування не варте" [8, 609]. Василь Великий, Ігнатій Брянчанінов і багато інших представників монастирської культури призивають у кожному природному процесі і явищі бачити символічне моральне наставляння: паростки й гілочки рослини – обійми любові до ближнього; прагнення рослини вгору – прагнення людини до вершин духовної досконалості; обкопування – терпіння, відкладення мирських турбот та ін. [8, 610]. Образи природи часто служать для символічного порівняння й опису чернечого життя: "З ранку до вечора носяться ластівки над обителлю... От і ви, подібно ластівкам, звили собі гніздечко біля преподобного Сергія й відпочиваєте вдалині від галасливих міст", – говорив старець Варсонофій (Плиханков) оптинським ченцям [15, 14–15]. Тобто, пророче служіння людини стосовно природи полягає в розвитку здатності бачити в об'єктах і явищах природи прообрази духовних реальностей.

Відношення людини до природи як її священника розкриває Максим Сповідник: "перша людина була покликана возз'єднати в собі всю сукупність тварного буття: вона повинна була одночасно досягти досконалого єднання з Богом і в такий спосіб поширити стан обоження на всю твар. Їй потрібно було насамперед у своїй власній природі перебороти поділ на дві статі <...>, з'єднати рай з усією землею, <...> з'єднати в собі самій світ надчуттєвий і почуттєвий" [3].

Як можна побачити з наведеного вище, дане призначення найбільш повно реалізується в монастирській культурі. П. Левітов для ілюстрації біблійного вчення про природу наводить переважно життя пустельників і аскетів (див. вище). Дослідники відзначають наявність деяких близьких характеристик між монастирською культурою й природою. Н. Тарабукін бачить цю подібність у сприйнятті часу. Якщо атрибутом існування Бога є вічність, а людини – історизм, то "весь сенс існування природи вміщений у сьогодні" [18]. На його думку й "досконала свідомість ченця живе насамперед сьогоднішнім. Звідси надзвичайна повноцінність кожного сучасного моменту і відповідальність за кожний крок. Недарма монахи-пустельники так близько зливаються із природою й уміють читати її письмена" [18]. Сучасний грецький богослов Христос Яннарас і саму сутність чернечого життя – аскезу – визначає через взаємовідношення ченця із природою й навколишнім світом: "Аскеза – це досвід відмови від властивого людині егоїстичного прагнення розглядати всі речі як нейтральні об'єкти, призначені для задоволення її потреб і примх. Шляхом самообмеження й підпорядкування загальним аскетичним нормам ми переборюємо егоцентризм власної природи й переміщуємо вісь нашого життя, нашого "я" убік особистої взаємодії з навколишнім світом" [3]. Аскезі властивий тип взаємин, що припускає здатність "поважати все, що бачимо навколо себе", сприймати об'єкти як "сутності", "плоди творчої діяльності, властивої Особистості", бачити "унікальність логосу кожної речі й можливість взаємодії з ним" [3].

Сходження ченця до святості немислимо без подібної до Бога всеосяжної й жалісливої любові до всього існуючого: "Возгоріння серця в людини про всяке створіння, про людей, про птахів, про

тварин, про демонів і про всяку тварину. <...> І від великого жалю умалюється серце її, і не може вона винести, або чути, або бачити якої-небудь шкоди або малого суму, що перетерплюють тварини. А тому й про безсловесних, і про ворогів істини, і про тих, що роблять їй шкоду щогодини зі слізьми приносить молитву, щоб збереглися й очистилися; а також і про єство плазуючих молиться з великою жалістю <...> до уподібнення в цьому Богу" [6, 86].

Агіографічна література повна згадувань про надзвичайно гармонічні взаємини між людиною й тваринами. Хижаки перестають бути хижими, тваринний світ наповнюється лагідністю: "Блаженне життя Павла (Павла Обнорського, засновника однойменного монастиря, – О.С.) було подібне життю першої людини в раю: птахи й звірі, навіть хижі, паслися біля його житла, утішаючи його незлостивістю. До нього приходив заєць разом з лисицею, приймаючи їжу з рук св. старця. Вилися птахи, приходив ведмідь і сумирно чекав собі їжі" [12, 28].

Взаємозв'язок природи й монастирської культури відчувається також у тім впливі, що роблять кліматичні, географічні умови на монастирський статут і практику побутування обителів. Ієродиякон Матвій (Самохін), що здійснив порівняльний аналіз монастирських статутів із часів Пахомія Великого й до наших днів, зауважує: "Історія чернечого статуту показує, що при збереженні головного напрямку все-таки існують особливості, пов'язані з географічним положенням і менталітетом місцевого населення" [9]. Наприклад, серед причин надзвичайно великої кількості насельників у монастирях Пахомія, крім особистого авторитету самого авви, можна назвати "територіальне розташування обителів на родючих землях біля Нілу, що відрізнялося від розташування багатьох інших громад, які знаходилися в глибині пустелі" [9]. У тих же монастирях існував звичай загального збору ченців в одній з обителів наприкінці серпня, що було пов'язане із закінченням періоду спеки, збором урожаю й кінцем календарного року [9]. Розташований у комфортних кліматичних умовах Ростовської губернії Спасо-Яковлівський монастир відрізнявся "багатолюдністю" і відмінним господарством у російських традиціях: "садово-городні припаси дозволяли урізноманітнити навіть пісню трапезу, і в монастирі ніколи не скаржилися на вбогість раціону. <...> Що стосується напоїв, то <...> чай <...> ще не витиснув таких споконвічних російських напоїв як квас, збитень, медовуха. Все це виготовлялося у монастирі в неабияких кількостях" [14, 6].

У Соловецькім монастирі, розташованому на островах і морському узбережжі, з'явилася традиція постановки масивних хрестів, у тому числі й "маякових": "Вхід у бухту Благополуччя позначали системи примітних хрестів; те ж було й у Троїцькій губі острова Анзер і по берегах бухти Довгої" [11, 24].

Зв'язок монастирської культури із природою близький до таких самих зв'язків у народній культурі, що проявляється в мистецтві, одязі, оздобленні храмів. В. Розанов, який побував на початку ХХ століття в молдавських монастирях писав: "Монастирі, як і в нас на півночі, селянські-чернечі. <...> Мене вразила нарядність риз; у них менше золота й срібла, ніж у нас, і немає суцільних хрестиків по полю ризи або в значущих її місцях. Місце цього зайняли величезні й надзвичайно яскраві квіти, голівки квітів, "шапки" квітів, яскраво-червоні, блакитні, зелені. Здається, саме поле ризи – ясно-зелене, і по ньому ці великі "голівки квітів". Усе мало вигляд "макового поля", і це макове поле на старих або літніх ієромонахах, часто величезного зросту, виглядало своєрідним" [16, 120].

Найцікавішим і характерним виглядає приклад зміни у зв'язку із кліматичними умовами чину поховання за Студійським статутом. Будучи розповсюджений на Афоні, даний чин припускав відкриття могили покійного ченця через три роки з метою визначення його загробної долі. Якщо тіло за цей час повністю зотліло, то вважалося, що чернець вів життя праведне й святе. Незотліле тіло було сигналом, що його загробне життя складається не зовсім благополучно, могила закривалася й за покійного брата посилено молилися. У багатьох слов'янських монастирях, зокрема, Києво-Печерському, також був прийнятий Студійський статут, але "зотління тіла після поховання виявилася для руського клімату звичайним явищем, тому монастирська традиція ця на Русі незабаром перервалася. Разом з тим, уже в Печерському монастирі Господь прославив багатьох догідників своїх саме нетлінням мощів. <...> У руській свідомості нетління як показник праведності зміцнилося настільки, що на початку ХХ століття канонізації преподобного Серафіма Саровського, мощі якого зотліли, допомогло лише особисте поручительство государя імператора Миколи II, який, у свою чергу, довірився майбутньому священномученику Серафіму Чичагову" [10, 22].

Крім змін у монастирській культурі під впливом природних факторів, можна навести приклади зворотного впливу – внеску монастирської культури в створення умов гармонічного співіснування із природою. Так, колодязі преподобних Антонія й Феодосія в Києво-Печерському монастирі, крім сакральної, виконували й дренажну функцію в багатому підземними водами Києві. Вони були засипані в 1950-х роках, що призвело до негативних наслідків [10, 7]. Створення ченцями в Соловецькім монастирі розвинутої системи каналів не тільки створило гарні умови для судноплавства й рибальст-

ва, але й поліпшило занадто вологий клімат Соловків [17, 15]. Сучасна Ніло-Столобенська пустель, розташована на берегах мальовничого озера Селігер, прагне налагодити опалення, каналізацію й водопостачання з урахуванням умов цього природного заповідника [13, 31].

Сліди перебування монастирів відзначені топонімами "монастирище", "чернечина", "монастирьок". Іде й зворотний процес – географія відбивається в іменах святих: Ніл Сорський (жив на березі ріки Сори), Кирило Белозерський (створив монастир на березі Белоозера), Олександр Невський, Александро-Невська лавра (ріка Нева), Ніл Столобенський (жив на острові Столобное), Макарій Желтоводський (побудував монастир на березі озера Желтоводське) і багато інших.

У цілому, монастирська культура не може бути зрозуміла без урахування природного фактора. Відомий мандрівник і письменник початку ХХ століття Борис Костянтинович Зайцев (1881–1972) так описував свої враження від відвідування чернечої республіки – Афона: "Гори, вітри, ліси, подекуди виноградники й оливки, відокремлені монастирі із ченцями, відокремлений дзенькіт дзвонів, зозулі в лісах, орли над вершинами, ластівки, що зграями відпочивають на шляху до півночі, сарни й кабани, мовчання, тиша, море навколо... і Господь понад усім, – оце і є Афон" [4, 38].

Природний фактор є складовою образу монастиря різних регіонів і національних культур. Так, комплекс монастиря Центральної або Східної України – це біла із золотом архітектура, що потопає в зелені або снігу. Образ чернечої обителі Півночі й Центра Росії – пірамідальне монастир-містечко, що відбивається в дзеркальній гладі озера. Монастирські комплекси Грузії й Балкан – це камінь і гори. До цього образу в румунських монастирях додаються ошатні зовнішні фрески.

Таким чином, концепція природи в православній монастирській культурі може бути викладена в наступних основних положеннях:

- цінність природи вторинна стосовно цінності людської особистості. Людина не продукт природи, а творіння Бога, людина, а не природа є макрокосм. Природа тимчасова й минуша, а душа людини вічна;
- між людиною й природою існує тісний зв'язок, насамперед моральний. Якщо аскет-пустельник може бути максимально можливо вільний від фізичного зв'язку із природою (їжа, вода, температурні умови та ін.), то він ніколи не вільний від моральної відповідальності – любові й молитви за всю твар;
- велич і досконалість природи полягає у відбитті в ній божественної величі й досконалості;
- споглядання Бога в природі надає їй певну самоцінність, тому що немає такої її частини, де б не відбилася присутність Бога. У зв'язку із цим природа є вчитель моралі, що містить як позитивні, так і негативні її зразки;
- установа гармонійних взаємин із природою можливо не стільки на шляхах конкретних дій людини по збалансуванню екологічної ситуації, скільки на шляхах особистого морального очищення й обоження. Цей шлях дозволяє як зводити на природу божественну благодать, так і яскравіше чистим серцем бачити й почувати природну досконалість;
- сприймати природу в традиціях монастирської культури – це значить увійти у взаємовідношення з логосом кожної речі, сприймаючи її як плід діяльності Творчої Особистості. Це "особисте взаємовідношення з навколишнім світом" (Христос Яннарас) варто розуміти як взаємовідношення з Богом за посередництвом природи;
- аскетичні практики й життя ченця виходять за рамки значимості для нього самого й поширюються на всю світобудову. Чернець покликаний здійснити те, що повинен був і не зробив Адам: перебороти протиріччя в самому собі, між чоловічим і жіночим початком, між небом і землею, світом видимим і невидимим, "носячи завжди рай у собі <...> перетворити в рай всю землю" (М. Лосський). Виражаючись словами П. Левітова, "завдання людини стосовно природи є насамперед обов'язок її до самої себе".

Можна було б сказати, що концепція природи в монастирській культурі є антропоцентричною, але з огляду на те, що справжньою людиною в православ'ї є Ісус Христос, потрібно сказати, що вона базується на христоцентризмі.

Література:

1. Бронзов А. А. Отношения между человеком и животными / Александр Александрович Бронзов // Христианское чтение. – 1895. – №7–8. – С.114–130.
2. Давыденков О. Догматическое богословие : [курс лекций] / Олег Давыденков, иерей. – М. : Православный Свято-Тихоновский Богословский институт, 1997. – 292 с.
3. Дергалев С. Введение в православную аскетику [Електронний ресурс] / Сергей Дергалев. – Режим доступу : <http://duhpage.sed.lg.ua/Biblioteka/DuhNastavl/Asketika/index.htm>

4. Зайцев Б. Афон / Борис Зайцев // Литературная учеба. – 1990. – № 4. – С. 36–74.
5. Иерофей Влахос. Православная психотерапия (святоотеческий курс врачевания души) / Иерофей Влахос, митрополит. – Сергиев Посад : Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 2006. – 368 с.
6. Иларион (Алфеев). Православие. В 2-х т. / Иларион Алфеев, епископ. – М. : изд-во Сретенского монастыря, 2008. – Т. 1 – 2008. – 864 с.
7. Кураев А. Дары и анафемы. Что христианство принесло в мир / Андрей Кураев, диакон. – К. : Фактор-Друк, 2009. – 416 с. – (Православная библиотека).
8. Левитов П. В. Библейское учение о природе и отношении к ней человека / П. В. Левитов // Христианское чтение. – 1907. – № 11. – С. 599–611.
9. Матфей (Самохин). Древние иноческие уставы и современный опыт монастырской жизни [Электронный ресурс] / Матфей Самохин, иеродиакон. – Режим доступа : <http://www.pravoslavie.ru/sm/31506.htm>
10. Православные монастыри. Путешествие по святым местам / [авт. текста А. Сорокин]. – 2009. – № 1. – 32 с.
11. Православные монастыри. Путешествие по святым местам / [авт. текста А. Сорокин]. – 2009. – № 3. – 32 с.
12. Православные монастыри. Путешествие по святым местам / [авт. текста К. Толоконникова]. – 2009. – № 11. – 32 с.
13. Православные монастыри. Путешествие по святым местам / [авт. текста К. Толоконникова]. – 2009. – № 12. – 32 с.
14. Православные монастыри. Путешествие по святым местам / [авт. текста К. Толоконникова]. – 2009. – № 15. – 32 с.
15. Православные монастыри. Путешествие по святым местам / [авт. текста И. Кабанов]. – 2009. – № 20. – 32 с.
16. Розанов В. В. Философия урожая / В. В. Розанов // Литературная учеба. – 1992. – № 1–2–3. – С. 112–134.
17. Скопин В. В. Архитектурно-художественный ансамбль Соловецкого монастыря / В. В. Скопин, Л. А. Щенникова. – М. : Искусство, 1982. – 184 с.
18. Тарабукин Н. М. Смысл иконы [Электронный ресурс] / Николай Михайлович Тарабукин. – М. : Изво Православного Братства Святителя Филарета Московского, 2001. – 224 с., ил. – Режим доступа : <http://nesusvet.narod.ru/ico/books/tarabukin/>

УДК 130.2:39:31:316.347:(477)

Сугрובה Юлія Юрїївна,
кандидат філософських наук, доцент,
завідувач кафедри українознавства
ДУ "Кримський державний медичний
університет імені С. І. Георгієвського"

СПІВВІДНОШЕННЯ ЕТНІЧНОГО Й НАЦІОНАЛЬНОГО В ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СУСПІЛЬСТВІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

У статті аналізуються співвідношення понять "етнос" і "нація" в сучасній європейській та вітчизняній науковій думці. Поліетнічність і полікультурність України – не просто данність, а вихідна точка відліку, та підстава, на якій має будуватися державна політика щодо примноження культуротворчих ресурсів, потенціалів, інтересів всіх етносів – представників єдиної української нації – громадян єдиної держави України.

Ключові слова: етнос, нація, поліетнічність, взаємодія, співтворчість.

In the article the interrelation of concepts "ethnos" and "nation" in the modern European and native scientific thought are analysed. Polyethnicity and polyculture of Ukraine are not simply what is given, but the point of origin, the basis, on which the state policy must be built with the purpose of increase of cultural creative resources, potentials, satisfaction of interests of all ethnos – representatives of a single Ukrainian nation – citizens of the single Ukrainian state.

Keywords: ethnos, nation, polyethnicity, interrelation, co-authorship.

На сучасному етапі соціокультурного розвитку відбуваються процеси трансформації загальносвітового культурного простору. Тому необхідно зрозуміти, що духовні етнокультурні цінності є величезним інтелектуальним і культуротворчим багатством, невичерпним резервом відтворення загальнолюдських цінностей, культурних і моральних традицій народів, процесу загальнонаціонального творення.